КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ГАЙСИНЮК Наталія Анатоліївна

УДК 378.001 (477)

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство

Автореферат дисертації на здобуття
наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Київ-2003

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті культури і мистецтв, Міністерство культури і мистецтв України, м.Київ

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор.
ПОПЛАВСЬКИЙ МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ,
Київський національний університет культури і мистецтв, ректор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ЧАЧКО АДА СЕМЕНІВНА,
Київський національний університет культури і мистецтв, професор кафедри загально-гуманітарних дисциплін

кандидат педагогічних наук, доцент
ТЕРНО ВАЛЕРІЙ ВІТАЛІЙОВИЧ,
Міжрегіональна академія управління персоналом, начальник відділу ліцензування та акредитування, м.Київ.

Провідна установа: Харківська державна академія культури, кафедра документознавства, м.Харків, Міністерство культури і мистецтв України.

Захист відбудеться "____" _____ 2003 р. о___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.807.01 у Київському національному університеті культури і мистецтв (01133, м.Київ, вул.Щорса, 36, ауд.209).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв (01133, м.Київ, вул. Щорса, 36).

Автореферат розісланий "____" _____ 2003 р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Створення національної освітньої системи – необхідний чинник інтелектуального й духовного розвитку суспільства. Разом з тим реформування освіти в Україні відбиває і характерні риси, зміст і спрямованість перетворень, що мають загальноцивілізаційне значення. Під впливом новітніх інформаційних і освітніх технологій помітно зростають обсяги знань, руйнується усталена до недавнього часу структура виробництва і баланс попиту на професії, а отже, і зайнятості населення. Створюються можливості для задоволення потреби в кадрах для нових видів діяльності, а також підвищення рівня освітньої підготовки, розширення і оновлення номенклатури фахових кваліфікацій, діапазону вузівських спеціальностей і навчальних дисциплін для підготовки кадрів.

Ці процеси вимагають модернізації підходів до освіти, особливо вищої, оскільки інформаційне суспільство будується на засадах суттєвого ускладнення та інтелектуалізації діяльності в усіх сферах. Гнучкість вищої освіти є основною передумовою її реформування і означає здатність відповідних закладів не лише реагувати на нові вимоги часу, але й передбачати їх, формулювати завдання з урахуванням позитивного міжнародного досвіду і європейських стандартів.

Документознавство – одна з перспективних професій, що забезпечує діяльність систем документно-інформаційних комунікацій в усіх галузях і функціонування сфери управління ними.

Підготовка кадрів зі спеціальності 7.020105 "Документознавство та інформаційна діяльність" започаткована у закладах вищої освіти і культури України з середини 1990-х рр. (у Києві, Харкові, а згодом – у Рівному та в Миколаївському філіалі Київського національного університету культури і мистецтв). На цей час створені курси, підручники, навчально-методичне забезпечення, відбулися перші випуски документознавців. В галузі документознавства та фахової освіти нині працюють І.Іванова, С.Кулешов, Н.Кушнаренко, І.Нілова, А.Сидоренко, В.Скнар, В.Терно, Г.Швецова-Водка. Захищені докторські дисертації з історії та теорії документознавства (С.Кулешов та Г.Швецова-Водка). Видано перший підручник з документознавства (Н.М.Кушнаренко).

Але проблема підготовки сучасних документознавців (бакалаврів, спеціалістів, магістрів) ще не стала предметом

наукового узагальнення із залученням фундаментальних положень сучасної педагогіки (діалогової парадигми, особистісно орієнтованого підходу, технологій розвитку професійно-особистісних рис фахівця тощо). Отже, актуальність теми дослідження полягає у необхідності подолання невідповідності між нагальними вимогами фундаменталізації професійної підготовки документознавців як безпосередніх фахівців в галузі інформатизації суспільства і відсутністю наукового обґрунтування навчально-виховного процесу стосовно сучасних умов і перспектив, передбачених Законом України "Про вищу освіту".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснене у період з 1999 року по 2002 рік у руслі виконання завдання з підготовки галузевої компоненти державного стандарту вищої освіти і плану наукових досліджень Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ), а також дослідження кафедрою документознавства відповідної наукової проблеми.

Мета дослідження полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні педагогічних умов, адекватних специфіці професії документознавця (компетенція, завдання, функції), для впровадження наукових рекомендацій у навчально-виховний процес у сфері підготовки кадрів в Україні.

Досягнення цієї мети вимагає розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати наукові джерела, навчально-методичні матеріали для виявлення особливостей професійної діяльності документознавців з метою врахування відповідних висновків у процесі підготовки фахівців;
- проаналізувати терміни і поняття комплексу "документознавство" і визначити робочі варіанти їх застосування;
- на основі наявних навчально-методичних напрацювань (підручників, посібників, програм, текстів курсів лекцій, семінарів, практичних занять) конкретизувати зміст і структуру навчально-виховного процесу в галузі підготовки кадрів документознавців;
- виявити педагогічні умови і навчальні технології, здатні оптимізувати процес формування сучасного фахівця документно-інформаційної сфери;
- розробити наукові рекомендації і випробувати їх в процесі дослідження.

Об'єкт дослідження – підготовка кадрів з документознавства та інформаційної діяльності в сучасній Україні.

Предмет дослідження – педагогічні умови (навчально-виховний процес) підготовки сучасних документознавців.

Методи дослідження. У дисертаційному дослідженні використано системно-науковий, науково-дидактичний метод; контент-аналіз; зіставлення і узагальнення даних, отриманих у процесі вивчення філософської, соціологічної, педагогічної, психологічної, культурологічної літератури та наукових видань з допоміжних і суміжних галузей науки.

Обрана методика дозволила визначити сучасні підходи до концептуалізації навчально-методичного комплексу як необхідної психолого-педагогічної компоненти формування професійної готовності, здатності, компетентності майбутніх документознавців вищої кваліфікації.

Наукова новизна дослідження полягає у:

- визначенні місця професії документознавця у сфері інформатизації всіх галузей суспільної діяльності та в управлінні ними;
- теоретичному обґрунтуванні змісту і структури професійної діяльності документознавця;
- виявленні педагогічних умов підготовки документознавців на основі застосування особистісно орієнтованої технології навчального процесу, діалогових форм спілкування викладача і студента як моделі діалогу документознавця з користувачем;
- вивченні, узагальненні та інтерпретації досвіду підготовки документознавців в Україні;
- удосконаленні навчального комплексу "Документознавство та інформаційна діяльність", з'ясуванні його значення для психолого-педагогічного процесу формування готовності і здатності студента до фахової діяльності;
- апробації наукових рекомендацій з підготовки документознавців, зокрема, шляхом дистанційного навчання.

Практичне значення дисертації полягає в :

- обґрунтуванні, розробці і запровадженні до навчального процесу нового варіанту навчального плану підготовки документознавців у Київському національному університеті культури і мистецтв, що відповідає Закону України "Про вищу освіту";
- уточненні навчально-методичного комплексу дисциплін "Документознавство", "Справочинство", "Аналітико-синтетична переробка документної інформації", що входять до навчальних планів КНУКіМ.

Основні положення та результати дослідження реалізовані в навчальних курсах "Документознавство", "Справочинство", "Аналітико-синтетична переробка документної інформації". Висновки дослідження враховані у розробці професійно орієнтованої компоненти державного стандарту вищої освіти для підготовки документознавців освітньо-професійного рівня "спеціаліст" зі спеціальності "Документознавство та інформаційна діяльність". Вони також використовуються при викладанні загальних і спеціальних курсів і входять до відповідних навчальних комплексів.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом публікації статей у наукових виданнях; доповідей і повідомлень на конференціях: науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу КНУКіМ "Культура і сучасність: проблеми, тенденції, трансформації" (квітень 2001 р.); міжнародній конференції Державної науково-технічної бібліотеки України "Бібліотеки, видавництва, розповсюджувачі друкованих та електронних видань: партнерство і співробітництво" (жовтень 2001 р.); науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу КНУКіМ "Актуальні аспекти сучасних інформаційних комунікацій в Україні" (квітень 2002 р.); науковій конференції Державної академії керівних кадрів культури "Документознавство та інформаційна діяльність: освіта, наука, практика" (грудень 2002 р.)

Про впровадження матеріалів дослідження свідчить акт № 1141 від 23 липня 2002 року.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені у 7 публікаціях автора, з них 5 одноосібних статей у фахових виданнях.

Структура дисертації обумовлена метою дослідження і логікою наукового пошуку. Вона складається із вступу, двох розділів (у кожному з них – по два підрозділи), висновків, списка використаних джерел (368 найменувань, з них іноземною мовою – 4). Загальний обсяг основного тексту роботи становить 170 стор. Список використаних джерел складає 32 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету і

завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, процес апробації здійсненої роботи, висвітлено впровадження результатів, наявні публікації.

У першому розділі – "Теоретико-методологічні засади вивчення проблеми професійної підготовки документознавців" – розглядається проблематика документознавства як:

- однієї з базових професій в умовах інформатизації суспільства;
- базової навчальної дисципліни у підготовці (перепідготовці) фахівців для даної сфери.

Здійснено всебічний аналіз системи понять документознавства.

Розглядається інформаційна діяльність в аспекті професійної компетентності, кола повноважень документознавця в контексті інформаційних потреб суспільства. Необхідність виявлення інформаційних потреб, їх задоволення та подальшого розвитку, а також доведення спеціальної інформації до відповідних категорій споживачів складають сферу компетенції соціальних (освітніх, культурних тощо) інститутів, зокрема, архівів, музеїв, бібліотек, радіо, телебачення, преси, а також систем спеціальної комунікації.

Підготовка сучасних кадрів для означеної сфери є важливим державним завданням, оскільки недостатньо інтегрована на сьогодні система документних комунікацій має бути поступово перетворена висококваліфікованими фахівцями на стратегічно орієнтовану цілісність, що підвищить ефективність функціонування соціально-інформаційних та документно-комунікативних процесів у забезпеченні життєдіяльності громадянського суспільства.

Зокрема, на основі суспільної практики і даних прогнозування можна передбачити зростання потреби в підготовлених на рівні сучасних вимог документознавцях, сферою компетенції яких є документування, обробка, розповсюдження, зберігання, використання документів. Сьогодні в суспільстві існує стійка тенденція до розширення предметного поля діяльності таких фахівців.

Вивчаючи процес підготовки документознавців, детально розглянуто:

- місце документознавства як галузі наукового знання і навчальної дисципліни;

- питання поточного навчального процесу, що знайшли відображення в публікаціях;
- систему понять, пов'язаних з термінами "документ" та "документознавство".

Так, метою курсу "Документознавство" визнано створення системних знань про сутність, структуру, функції ***документа*** як бази ***документної комунікації*** (документних фондів бібліотек, інформаційних – універсальних і галузевих – центрів, архівів, музеїв, а також видавництв і закладів книготорговельної мережі), про зв'язки між ними та процеси створення, обробки, зберігання і використання документів.

Курс складається з двох частин: теорія інформації і теорія документа. В ньому аналізуються такі поняття: документ; документ як система; соціальна документно-комунікаційна система. Розглядаються також способи і методи документування, класифікації документів; характеризуються окремі види і типи документів (книга; патентний і нормативний документи; періодичне і продовжуване видання; нотне, картографічне, іконічне видання; неопублікований документ і діловий документ; кінофотодокумент). Аналізуються документи на новітніх носіях інформації (перфорований, мікрографічний, магнітний, оптичний, голографічний документ).

Окремо в структурі курсу викладається концепція ***документознавства як науки.***

Документознавство нині визначається як наукова дисципліна, що:

- вивчає закономірності створення і функціонування документів;
- розробляє методи документно-комунікаційної діяльності;
- обґрунтовує принципи побудови документно-комунікативних систем.

У дослідженнях з документознавства, особливо тих, що стосуються змісту фахової діяльності і підготовки кадрів, до певного часу визначальним було осмислення та узагальнення досвіду бібліотечної професії (праці Т.Долбенко, В.Загуменної, В.Ільганаєвої, В.Скнар, М.Слободяника, А.Чачко). Але в процесі розвитку документознавства як науки коло компетенції бібліотекознавців та документознавців було розмежовано, а сам предмет діяльності диференційовано: бібліотечна професія віднесена до класу професій ***"людина – людина"***, а документознавча – ***"людина – знакова система"***. Безпосередньо доку-

ментознавець у системі інформаційної діяльності є об'єктом досліджень, результати яких викладені в останніх публікаціях О.Матвієнко, І.Нілової, М.Сенченка, Л.Філіпової, частково – Л.Костенка.

Підхід до підготовки документознавців (більш конкретно – менеджерів інформаційних систем) базується на результатах вивчення та прогнозування структури соціальної та виробничої діяльності фахівців. Підготовка фахівців з інформаційної діяльності має базуватись на міжнародних стандартах гуманітарної освіти і відповідати потребам вітчизняного ринку праці.

Концепція підготовки менеджерів інформаційних систем базується на розробці моделі спеціаліста, основою якої є система: ***суспільна потреба – освітньо-кваліфікаційна характеристика*** (уміння) – ***освітньо-професійна програма*** (знання) – ***взаємозв'язок цих компонентів, визначення педагогічних умов підготовки фахівців – відповідні практичні підходи до реалізації моделі***. Такі теоретико-методичні та педагогічні засади становлять основу підготовки документознавців в Україні.

Розглядаючи особливості професійної діяльності документознавця у контексті інформатизації суспільства, необхідно враховувати структурні зрушення, обумовлені розвитком і впровадженням новітніх технологій, що сприяють поширенню такого типу відносин, як інформаційні. Це вплинуло на загальний стан інформатизації суспільства. Основним її джерелом є інформаційний ресурс, темпи нарощування якого залежатимуть від подальшого технічного та економічного розвитку.

Створюється і нова соціальна структура суспільства, основою якої постає інтелектуальна діяльність, пов'язана із зайнятістю в інформаційно-комунікативних системах.

Згідно з прогнозами, в сфері управління (в політиці, економіці, виробництві тощо) продовжуватиме зростати роль висококваліфікованих фахівців інформаційної сфери.

Застосування новітніх технологій автоматизованої обробки, систематизації та аналізу інформації для підготовки управлінських рішень, відкритість інформації і постійний доступ до існуючих державних інформаційних систем та інших інформаційних ресурсів передбачені чинним Законодавством України в контексті розвитку національної інформаційної мережі Інтернет. Це один із пріоритетних напрямів державної політики в сфері інформатизації, що обумовив нові підходи і до технології державного управління, включаючи його центральні і місцеві

органи. Екстраполюючи міжнародні моделі на сучасні завдання розвитку українського суспільства з урахуванням його традиційних цінностей та реального стану, фахівець-документознавець повинен мати високий рівень професійної компетентності для окреслення своїх функціональних повноважень в умовах постійного розширення та ускладнення інформаційно-комунікативних систем.

Завдання вищої школи в цих умовах полягає в підвищенні якості підготовки документознавців, рівня їх професіоналізму (здатність, готовність, компетентність), світоглядної культури і соціально-етичної відповідальності. Важливим педагогічним завданням є формування загальнолюдських ціннісних орієнтацій, моральних норм.

Загальна інформатизація суспільства викликала необхідність реформування вищої школи на основі поширення новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Створюються нові комунікативні системи, а отже, виникає потреба у тлумаченні наявних і нових термінів та понять, їх системному узгодженні. Ця масштабна і складна робота має бути відповідним чином організована. Але потреби підготовки кадрів уже нині диктують необхідність сутнісного уточнення основних понять.

Сучасне документознавство має певні напрацювання в галузі спеціальної термінології. Майже кожний з провідних фахівців цієї галузі оперує власними визначеннями.

Відповідний аналіз, здійснений у дисертації, дає підстави для висновку про відсутність узгодженості позицій фахівців. На нашу думку, доцільно було б користуватися таким визначенням Держстандарту України: "Документ – матеріальний об'єкт, що містить у зафіксованому вигляді інформацію, оформлений у заведеному порядку і має у відповідності з чинним законодавством юридичну силу"[1].

Державний стандарт, що діє в Україні, трактує документ як "записану інформацію, яка може розглядатися як одиниця у ході здійснення інформаційної діяльності".

На думку деяких дослідників, документом слід вважати "будь-яку нооінформацію (створену людським розумом, на

[1] ДСТУ 2732-94. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення. – К.: Держстандарт України, 1994. – С.3.

відміну від інформації неживої природи), зафіксовану у просторі і часі з метою її використання, передачі, зберігання."[2]

Відтак, зв'язок документа з інформацією характеризується таким чином: документ є носієм соціальної (а не природної) інформації, оскільки він створюється людиною для використання у суспільстві; документ передбачає наявність семантичної (смислової) інформації, що є наслідком інтелектуальної діяльності людини; інформація розповсюджується дискретно, тобто у вигляді повідомлення. Завершеність повідомлення також є ознакою повноцінного документа.

Міжнародно визнаним вважається визначення документа як "записаної інформації, що може бути використана як одиниця в інформаційному процесі."[3]

Становлення документознавства як навчальної дисципліни і окремої багатоаспектної галузі знань відбувається під впливом багатьох суміжних наук і дисциплін, що зумовлює необхідність термінологічних запозичень з різних джерел. Розмаїтість трактувань характерна і для понять "інформатика", "кібернетика", "Інтернет", "інформаційний простір", "інформаційна система". Розкрити їх зміст вдається лише з найбільш адаптованих до досліджуваної сфери семантичних позицій.

Узагальнюючи матеріали аналізу, зазначимо, що термін ***"документознавство"*** вживається і для означення науки про способи організації і використання записаної інформації, а крім того – для означення динамічної діяльності комплексного міждисциплінарного змісту, терміносистема якої має тенденцію до розширення.

Інформатизація суспільства здійснюється через ***служби інформації***, що існують на всіх рівнях державної системи. Підсистеми інформаційної діяльності – галузеві служби – розробляють банки даних, які найчастіше є підсистемами галузевих автоматизованих систем науково-технічної інформації.

Необхідно зазначити, що діалогова інформаційно-довідкова система, інформаційний фонд якої формується на основі потоку текстових документів з електронних засобів масової інформації, характеризується зниженням якості інформаційного обслуговування користувачів.

---

[2] ДСТУ 2392-94. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення. – Чинний від 1995-01-01. –К.: Держстандарт України, 1994. – С.12; Столяров Ю.Н. Библиотечный фонд: Учебник.– М.: Книжная палата, 1991. – С.20-21.

[3] Міжнародна організація з стандартизації.

Ця ситуація обумовлена обмеженням можливостей пошуку даних через дискретність складання пошукових образів документів і зростання неадекватності словника фонду. Інваріантна система пошукових розпоряджень забезпечується формуванням семантично значимих конструкцій із фрагментів словоформ і словосполучень, що характерно для процесів обробки інформації, зосередженої в документознавчій сфері. Коло цих проблем досліджується вченими Р.Абдєєвим, Г.Артамоновим, В.Гавловським, А.Гальчинським, В.Іноземцевим, Р.Калюжним, А.Ракітовим, В.Цимбалюком.

Сутність інформаційно-аналітичної діяльності, що є стрижнем професії документознавця, полягає у тому, що вона є складовою інформаційної діяльності взагалі, тобто пов'язана із одержанням, використанням, поширенням та збереженням інформації. Термін "аналітична діяльність" передбачає можливість застосування різних методів аналізу інформації на всіх етапах її виявлення, опрацювання, створення і поширення.

У другому розділі – "Навчально-виховний процес професійної підготовки документознавців" – розглядаються наявні у вищих навчальних закладах України сучасні підходи до забезпечення висококваліфікованими кадрами нових напрямів і галузей, які розвиваються прискореними темпами. Це загальнодержавне завдання передбачає вироблення стратегії, метою якої є підготовка фахівців до кваліфікованої праці і забезпечення педагогічних та інших умов професійної самореалізації особистості з урахуванням здібностей, покликання та інтересів упродовж усього життя, а отже, об'єктивної необхідності безперервної професійної освіти.

Все більшого поширення набувають такі види освіти, як дистанційна, післядипломна (друга, додаткова), що разом з іншими її видами складають безперервний освітній процес протягом усього життя. Сучасні системи професійної підготовки та методичні системи, за допомогою яких реалізовуються педагогічні інноваційні концепції, дають можливість здійснювати і вдосконалювати процес підготовки документознавців з урахуванням переходу вищої школи на ступеневу систему навчання та систематичного використання навчальних інноваційних технологій для забезпечення різних галузей сучасними фахівцями.

Згідно з загальною логікою особистісно орієнтованого процесу безперервної освіти в ній виділено три основні етапи:

- підготовчий, який забезпечується загальноосвітньою школою;
- основний, що передбачає оволодіння професією, одержання спеціальності, досягнення певного рівня кваліфікації і здобуття додаткової спеціалізації;
- професійна перепідготовка в навчальних центрах, вищих навчальних закладах, яка відкриває можливості для оволодіння новими професіями, підвищення кваліфікації і переходу на вищий освітній рівень.

Формування особистості спеціаліста передбачає вироблення у нього навичок самостійної творчої роботи, вміння знаходити оптимальні рішення, бажання підвищувати кваліфікацію в процесі самостійного пошуку і засвоєння нової інформації у професійній сфері. Дедалі зростають вимоги суспільства до рівня його ерудиції, здатності до швидкого сприйняття і практичного втілення інновацій.

Змінюється і зміст діяльності викладача: він стає реальним творцем нових технологій навчання (освітніх, ігрових, інформаційних).

КНУКіМ готує фахівців зі спеціальності "Документознавство та інформаційна діяльність" на основі оволодіння методами наукового пізнання і психолого-педагогічними знаннями, що сприяє розв'язанню навчально-виховних завдань і дає змогу студентам глибше засвоїти комплекс спеціальних дисциплін, допомагає їм з'ясувати місце свого фаху в інформаційному суспільстві. Професійна компетентність визначається педагогікою як поглиблення знання предмета та здатність до адекватного виконання завдання. Включаючи як змістовий, так і процесуальний компоненти, компетентність постає як втілення дидактичної класичної тріади "знання – вміння – навички". Індивідуальні особливості, визначальні для діагностики професійної придатності документознавця, включають мобільність, прагнення до самоосвіти та швидкість переорієнтації на нові види діяльності. Ці професійно-особистістні риси дають можливість забезпечити системність документознавчої підготовки, постійне оновлення і розширення змісту освіти на основі поєднання її фундаментальних і діяльнісних компонентів, перехід від емпіричного до концептуального, від тематичного до проблемного методів навчання. Сучасна педагогіка виходить з усвідомлення того, що комп'ютерні технології посідають одне з провідних місць у навчальному процесі, суттєво розширюють

його змістові, мотиваційні можливості, надають йому креативного характеру, особливо на рівнях підготовки бакалавра, спеціаліста, магістра.

Зміст вищої освіти, обумовлений цілями та потребами суспільства, які формулюються у відповідних документах, регламентується державними стандартами України. Провідним методологічним принципом державних освітніх стандартів є поєднання базового (спільного для всіх) і варіативного компонентів у змісті навчання. Базовий компонент забезпечує засвоєння фундаментальних знань, необхідних кожному фахівцю, незалежно від спеціалізації, сприяє розвитку позитивних мотивацій у професійній діяльності. Варіативний компонент передбачає розширення можливостей вибору шляхів професійного і особистісного розвитку. Він націлений на розвиток і актуалізацію номенклатури спеціалізацій, що відповідають динамічно змінюваним умовам ринку праці, потребам суспільства у певних категоріях фахівців.

У документознавстві визнається необхідність теорії, що набула б не лише описової, але й прогностичної функції. Розвиток і освоєння технологічного підходу, який має практичне спрямування, націлює майбутніх документознавців на забезпечення виробництва документних продуктів і послуг, сприяє розв'язанню змістових питань документаційної діяльності. Він відображений також у навчальних курсах "Технологія формування й експлуатації інформаційних ресурсів", "Технологія інформаційного забезпечення", "Автоматизована технологія формування документальних фондів", "Ділові комунікації", "Інформаційно-аналітична діяльність", "Теорія і практика документних комунікацій".

Розширення номенклатури спеціалізацій здійснюється на основі аналізу соціально-економічної і соціокультурної ситуації; моніторингу наявних кадрів; цілеспрямованого вивчення наявного попиту на фахівців з документознавства і пропозицій працедавців щодо бажаних змін у професійній підготовці студентів даної спеціальності.

В основу професійної підготовки документознавців покладений Державний стандарт, розроблений на кафедрі документознавства КНУКіМ. Практична реалізація стандарту потребує створення відповідної системи його впровадження і – в разі необхідності – уточнення і доповнення. Це вимагає розв'язання комплексу проблем:

- методологічних (розробка концептуальної основи формування змісту навчальних дисциплін);
- змістових (фундаменталізація дисциплін, що забезпечують професійну підготовку документознавців, усунення зайвої описовості тощо);
- організаційно-управлінських (розробка критеріїв, диференціація освіти на всіх рівнях).

Поряд із впровадженням державного освітнього стандарту в КНУКіМ налагоджується система нормативів для внутрішнього вжитку, зокрема, нормативно-методичного забезпечення навчального процесу з документознавства. Метою їх розробки є:

- уніфікація термінології, використовуваної в процесі навчальної і науково-методичної діяльності;
- визначення вимог до якості основних форм організації навчального процесу;
- створення технології підготовки, тиражування і розповсюдження навчальних видань (навчальних програм, контрольних, практичних і лабораторних робіт, семінарських занять, текстів лекцій, навчальних словників і довідників, навчальних посібників тощо).

Визначено основні вимоги до підготовки і правил оформлення курсових та дипломних робіт; необхідні документи, що дозволяють раціональніше здійснювати організацію, планування, контроль і оцінку якості навчального процесу (лекцій, лабораторних і семінарських занять, самостійної роботи студентів).

Підготовка документознавців у вищому навчальному закладі нерозривно пов'язана із розвитком системи безперервної професійної освіти. З цією метою в КНУКіМ відпрацьовується модель ступеневої професійної освіти, що передбачає освітньо-кваліфікаційні рівні: від початкового, який реалізується шляхом відповідної спеціалізації в загальноосвітніх середніх школах, через угоди із середніми спеціальними навчальними закладами, "вирівнювання" спільних навчальних планів, які дозволяють випускникам з середньою фаховою освітою скоротити загальний час навчання з метою набуття кваліфікації спеціаліста – до післядипломної освіти, другої освіти, додаткової освіти.

Створення інтенсифікованих гнучких систем підготовки документознавців, заснованих на новітніх інформаційних технологіях, що забезпечує вищий рівень кваліфікації, пов'язане

з реалізацією проекту "Система безупинної дистанційної освіти" як моделі кадрового забезпечення галузі.

Змістова частина навчання підкріплюється практичним використанням сучасних телекомунікаційних, комп'ютерних технологій на базі Інтернет-ресурсів. Це обумовлюється зростанням потреби саме в такій формі надання знань, а також у створенні технологічних передумов для забезпечення відповідних навчальних курсів.

Специфічним є вибір форми навчання – дистанційна освіта, яка по суті виконує завдання закріплення і тестування отриманих знань у процесі навчання, що практикується не тільки для студентів-заочників.

Наступною ланкою в системі безперервної освіти є структура контролю за знаннями студентів. Тут існує кілька варіантів:

- дошка оголошень, де студент має відповісти на всі запитання модератора (як правило, викладача курсу), а також сформулювати власні запитання за даним розділом курсу;
- написання реферату на тему, визначену на початку вивчення розділу;
- тексти відповідей і рефератів надсилаються електронною поштою у визначений термін.

Електронна пошта розглядається в навчальній ситуації як основний інструмент для спілкування між викладачем і студентом. У тих, хто навчається дистанційно, навички роботи в телекомунікаційному середовищі формуються на цьому етапі на основі досвіду роботи саме з електронною поштою.

Перехід вищої освіти України на нові державні стандарти вимагає розробки відповідних підходів до створення навчальних документів для вищої школи. Державною національною програмою "Освіта" ("Україна XXI століття"), Національною доктриною розвитку освіти, Законом України "Про вищу освіту" визначені основні напрями та шляхи реформування професійної підготовки кадрів для гуманітарної сфери; передбачено оновлення змісту освіти; розробляються державні вимоги до її якості і обсягу на основі вітчизняного і світового досвіду.

Зміст сучасної освіти є багатокомпонентним. Він має охоплювати не лише знання, а й способи практичної діяльності, творчий досвід, ціннісні орієнтації особистості. Необхідний рівень освіти досягається завдяки реалізації освітніх, освітньо-професійних та освітньо-наукових програм фахової підготовки,

що мають забезпечити належну професійну компетентність майбутнього фахівця, його практичну готовність до виконання професійних обов'язків.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) спеціаліста, підготовка якого здійснюється вищим навчальним закладом, є державним нормативним документом, що узагальнює зміст освіти, цілі освітньої та професійної підготовки і соціальне замовлення на спеціаліста з урахуванням узагальнених вимог держави і окремих замовників до змісту освіти. Освітньо-професійна програма (ОПП) є державним нормативним документом, який визначає зміст навчання, встановлює вимоги до змісту, обсягу та рівня освітньої та професійної підготовки фахівця відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня певної спеціальності. Цей стандарт є складовою галузевої компоненти державних стандартів вищої освіти.

Перед гуманітарною освітою поставлене завдання сприяти формуванню наукового світогляду майбутнього фахівця, його національної свідомості, громадянської гідності. Навчальний процес, тісно пов'язаний з вихованням, є його істотною складовою. У певному розумінні ці поняття за своїм змістом збігаються, надзвичайно ускладнюючи взаємозв'язок цілеспрямованих і стихійних впливів як об'єктивних і суб'єктивних чинників становлення фахівця.

Педагогічний аспект підготовки документознавця полягає в тому, щоб визначити оптимальні методи і прийоми виховання.

Однією з найважливіших умов поліпшення якості сучасної освіти є її інформатизація. Це передбачає якнайповніше використання доступної інформації, а саме:

- підвищення ефективності навчального процесу на основі його індивідуалізації та інтенсифікації;
- розробка методів і технологій навчання з орієнтацією на розвиваючу, випереджаючу і персоніфіковану освіту;
- досягнення необхідного рівня професіоналізму в оволодінні засобами інформатики та обчислювальної техніки;
- інтеграція різних видів діяльності (навчальної, навчально-дослідницької, методичної, наукової, організаційної) у межах певної освітньої технології;
- підготовка майбутніх фахівців до роботи в умовах інформаційного суспільства;

- підвищення професійної компетентності і конкурентоздатності майбутніх фахівців.

Підготовка документознавців має виходити з потреб активізації процесу інформатизації суспільства і необхідності формування інформаційної культури користувачів.

У підготовці документознавців важлива роль належить використанню новітніх інформаційних технологій, що дозволяють створити комп'ютерну методологію навчання, орієнтовану на застосування в навчальному процесі; комп'ютерне моделювання навчально-пізнавальної діяльності; інформування, програмування навчальної діяльності. На практиці засвідчило свою ефективність використання в навчальному процесі таких методів, як асоціативний метод, метод тестування, ігровий метод активного навчання, метод проектів, метод ситуаційного моделювання.

Застосування комп'ютерної методології навчання сприяє інтеграції всіх видів навчальної роботи в підготовці документознавців до професійної діяльності в умовах інформаційного суспільства. Інформаційні технології у навчальному процесі істотно змінюють роль і місце викладача та студента в системі "***викладач – інформаційні технології навчання – студент***".

Як свідчить аналіз, нові вимоги до змісту і технології підготовки документознавців поки що не знаходять належного забезпечення навчальними документами для викладачів та студентів вищих закладів освіти України. У зв'язку з цим актуалізується й завдання переосмислення функціонального призначення навчального комплекту для вищих навчальних закладів. До недавнього часу вони були спрямовані переважно на реалізацію інформаційної та відтворюючої функцій, оскільки забезпечували саме таку модель навчання. Сучасний навчальний комплект має бути орієнтований також на забезпечення мотиваційної, розвиваючої, прогностичної, інноваційної та креативної функцій.

Над розв'язанням проблеми новітніх навчальних документів, зокрема, створенням навчальних книг для закладів вищої освіти, працюють П.Буга, А.Гречихін, С.Кулешов, Н.Тупальський, А.Циганенко. Теорію і практику підготовки навчальних документів досліджують С.Архангельський, М.Бурда. Виданню та розповсюдженню навчальних документів, їх типології присвячені праці Е.Гольцевої, А.Гречихіна, Т.Лопатіної, Г.Швецової-Водки. Ди-

дактичні вимоги до побудови підручників розроблені В.П.Беспальком, Л.Я.Зоріною.

Аналіз матеріалів всеукраїнської наукової конференції (Вінниця, 2001) свідчить, що навіть в умовах багатоманітності сучасних (аудіо-, медіа-, комп'ютерних) засобів навчання класичний підручник визнається базовим, найпоширенішим і найефективнішим у справі підготовки фахівців, чия професійна діяльність пов'язана з умінням сприймати і переробляти інформацію, створювати власний інформаційний продукт.

З урахуванням загальної типології документів у дисертації розроблена і представлена модель (схема) класифікації вузівських навчальних документів. До першої групи належать наукові та навчальні документи (зокрема, навчально-методична документація). Навчальні документи поділяються на навчально-теоретичні, навчально-практичні, навчально-бібліографічні (інформаційні), навчально-програмні, навчально-наочні. Дослідженням встановлено, що особливого значення нині набувають методики підготовки підручників та посібників, які за своїм змістом і структурою відповідають змісту і структурі навчальних планів і програм, використовуваних у багатьох вищих освітніх закладах України, зокрема, у КНУКіМ.

Для підготовки документознавців актуальним залишається створення профільних (професійно-орієнтованих) підручників з базових дисциплін спеціальності.

Аналіз практичного досвіду і наявні публікації з проблем навчальних документів дають підстави вважати оптимальним підхід до добору матеріалу, орієнтований на поєднання дидактичних принципів класичної педагогіки з інноваційними методиками та технологіями навчання, що передбачає інтеграцію різних функцій навчання, відповідність навчального предмета сучасному рівню розвитку науки, врахування навчально-пізнавальних можливостей студентів, науковість, доступність, системність, систематичність і послідовність, практичну спрямованість.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз наукових джерел, публікацій у пресі, навчально-методичних та технологічних матеріалів дозволяє зробити висновок про актуальність і важливість завдання вдосконалення підготовки документознавців, роль яких у соціально-культурних про-

цесах виявляє виразну тенденцію до посилення. Місце та роль документознавців у суспільному розвитку визначається помітним впливом цієї професійної групи на ефективність обміну людей знаннями, на можливості їх доступу до інформації, навчання, підвищення кваліфікації діючих фахівців.

2. Аналіз термінів та понять комплексу „документознавство" засвідчує відсутність узгодженої позиції фахівців. Складна і масштабна робота щодо логічного прояснення та змістового уточнення існуючих і нових термінів і понять, їх системного узгодження потребує часу і зусиль багатьох дослідників. Однак для забезпечення належних педагогічних умов підготовки кадрів основні поняття вимагають вже сьогодні невідкладного сутнісного уточнення. На думку дисертанта, у цьому зв'язку доцільно було б взяти на методологічне „озброєння" визначення Держстандарту України („документ – матеріальний об'єкт, що містить в зафіксованому вигляді інформацію, оформлений у заведеному порядку і має у відповідності з чинним законодавством юридичну силу") та визначення Міжнародної організації і стандартизації документа як „записаної інформації, що може бути використана як одиниця в інформаційному процесі".

3. Аналіз наявних навчально-методичних документів (підручників, посібників, програм, текстів лекцій тощо) дає підстави стверджувати, що подальше вдосконалення навчально-виховного процесу підготовки документознавців лежить на шляху поєднання базового (спільного для всіх) та варіативного компонентів у змісті навчання; створення інтенсивних гнучких систем, заснованих на новітніх технологіях, що забезпечують вищий рівень кваліфікації в підготовці фахівців у режимі професійної ступеневої та безперервної дистанційної освіти; широкого використання Інтернет-ресурсів.

4. Аналіз педагогічних умов та технологій сприяння становленню сучасних фахівців документно-інформаційної сфери, які могли б сприяти формуванню інформаційної культури користувачів і були б спроможними активізувати процес інформатизації суспільства, засвідчує важливість оптимального використання новітніх інформаційних технологій, що дозволяють створити комп'ютерну методологію та варіативні методи (інформування, програмування, моделювання навчально-пізнавальної діяльності, тестування, ігрові, асоціативні, методи проектів, ситуаційні тощо) навчання.

Публікації

1. Навчальний посібник в системі інформаційного забезпечення професійної підготовки фахівця //Бібліотечна наука, освіта, професія у демократичній Україні: Зб. наук. пр. – К., 2001.– С.20 – 28.
2. Сучасний погляд на розвиток функції підручника //Вісник Книжкової палати. – 2002. – №5. – С.13 –14.
3. "Сприйняття" і "розуміння" в психології, теорії соціальних комунікацій, документознавстві //Бібліотечна наука, освіта, професія у демократичній Україні: Зб. наук. пр. – К., 2002.– С.26 – 40.
4. Сучасні підходи до розробки підручників для вищої освіти в контексті нового законодавства і практики //Вісник КНУКіМ.– Серія "Педагогіка".– 2002.– № 6.– С.21-28.
5. Тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх документознавців в системі вищої освіти України //Вісник Книжкової палати.– 2002.– № 12.– С.12-15.
6. Навчальні документи в системі розвитку інформаційного потенціалу України //www.gntb.n-t.org: Тези міжнародної науково-практичної конференції "Бібліотеки, видавництва, розповсюджувачі друкованих та електронних видань: партнерство і співробітництво" /Державна науково-технічна бібліотека України спільно з Міністерством освіти і науки України та Державним фондом фундаментальних досліджень (30-31 жовтня 2001р., м.Київ).
7. Сучасний стан підготовки документознавців в умовах інформатизації суспільства //Матеріали наукової конференції Державної академії керівних кадрів культури "Документознавство та інформаційна діяльність: освіта, наука, практика" (грудень 2002 р., м.Київ)

АНОТАЦІЯ

Гайсинюк Н.А. Педагогічні засади підготовки документознавців в умовах інформатизації суспільства.– Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.– Київський національний університет культури і мистецтв.– Київ, 2003.

У роботі детально розглянуто місце документознавства як галузі наукового знання і навчальної дисципліни, теоретико-методологічні засади вивчення проблеми професійної підготовки

документознавців в умовах інформатизації суспільства, конкретизовані зміст і структура навчально-виховного процесу підготовки кадрів для галузі документознавства та інформаційної діяльності; окреслено і уточнено систему термінів і понять, пов'язаних з комплексом "документознавство"; проаналізовані оптимальні методи і прийоми виховання та навчання майбутніх документознавців.

У дисертації розроблено модель класифікації навчального комплекту з урахуванням загальної типології документів, необхідних для підготовки висококваліфікованих фахівців-документознавців.

Ключові слова: документ, документознавство, документознавець, вища освіта, професійна підготовка, навчально-виховний процес, інформаційна діяльність, інформаційне суспільство, навчальний комплект.

АННОТАЦИЯ

Гайсинюк Н.А. Педагогические принципы подготовки документоведов в условиях информатизации общества.– Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 07.00.08 – книговедение, библиотековедение, библиографоведение.– Киевский национальный университет культуры и искусств.– Киев, 2003.

В работе детально рассмотрены место документоведения как области научного знания и учебной дисциплины, теоретико-методологические основы изучения проблемы профессиональной подготовки документоведов в условиях информатизации общества, конкретизированы содержание и структура учебно-воспитательного процесса подготовки кадров для отрасли документоведения и информационной деятельности; уточнена система терминов и понятий, связанных с комплексом "документоведение"; проанализированы оптимальные методы и приемы воспитания и обучения будущих документоведов.

Подготовка современных кадров для обозначенной сферы является важной государственной задачей, поскольку недостаточно интегрированная сегодня система документных коммуникаций может быть постепенно превращена высококвалифицированными специалистами в стратегически ориентированную целостность, которая повысит эффективность функционирования социально-информационных и докумен-

тально-коммуникативных процессов в обеспечении. Подготовка специалистов по информационной деятельности может базироваться на международных стандартах гуманитарного образования и отвечать потребностям отечественного рынка труда.

Концепция подготовки менеджеров информационных систем базируется на разработке модели специалиста, основой которой является система: общественная потребность – образовательно-квалификационная характеристика (умение) – образовательно-профессиональная программа (знание) – взаимосвязь этих компонентов, определение педагогических условий подготовки специалистов – соответствующие практические подходы к реализации модели. На таких теоретико-методических и педагогических принципах основывается подготовка документоведов в Украине. Эта общегосударственная задача предусматривает изготовление стратегии, цель которой – подготовка специалистов к квалифицированной работе, обеспечение педагогических и других условий профессиональной самореализации личности с учетом способностей, призвания и интересов на протяжении всей жизни, а значит – объективной необходимости беспрерывного профессионального образования.

Современные системы профессиональной подготовки и методические системы, с помощью которых реализовываются педагогические инновационные концепции, дают возможность осуществлять и совершенствовать процесс подготовки документоведов с учетом перехода высшей школы на ступенчатую систему обучения и систематического использования учебных инновационных технологий для обеспечения различных отраслей современными специалистами.

Формирование личности специалиста предусматривает воспитание у него навыков самостоятельной творческой работы, умение находить оптимальные решения, желание повышать квалификацию в процессе самостоятельного поиска и усвоения новой информации в профессиональной сфере. Профессиональная компетентность определяется педагогикой как углубление знания предмета и способность к адекватному выполнению задачи. Включая как содержательный, так и процессуальный компоненты, компетентность возникает как воплощение дидактической классической триады "знание – умение – навык". Индивидуальные особенности, определяющие для диагностики профессиональной пригодности документоведа, включают мобильность, стремление к самообразованию,

скорость их переориентации на новые виды деятельности. Эти профессионально-личностные черты дают возможность обеспечить системность документоведческой подготовки, постоянное обновление и расширение содержания образования на основе объединения его фундаментальных и деятельностных компонентов, переход от эмпирического к концептуальному, от тематического к проблемному методам обучения.

В нормативно-методическое обеспечение учебного процесса по документоведению входят унификация терминологии, используемой в процессе учебной и научно-методической деятельности; определение требований к качеству основных форм организации учебного процесса; создание технологии подготовки, тиражирование и распространение учебных изданий (учебных программ, контрольных, практических и лабораторных работ, семинарских занятий, текстов лекций, учебных словарей и справочников, учебных пособий и т.п.).

Содержание современного образования многокомпонентно и охватывает не только знание, а и способы практической деятельности, творческий опыт, ценностные ориентации личности. Необходимый уровень образования достигается благодаря реализации образовательных, образовательно-профессиональных и просветительно-научных программ профессиональной подготовки, которые должны обеспечить надлежащую профессиональную компетентность будущего специалиста, его практическую готовность к выполнению профессиональных задач.

Перед гуманитарным образованием поставлена задача оказывать содействие формированию научного мировоззрения будущего специалиста, его национального сознания, гражданского достоинства. Учебный процесс, тесно связанный с воспитанием, является его важной составной. В определенном понимании эти понятия по своему смыслу совпадают, чрезвычайно усложняя взаимосвязь целенаправленных и стихийных влияний как объективных и субъективных факторов становления специалиста.

Педагогический аспект подготовки документоведа состоит в том, чтобы определить оптимальные методы и приемы воспитания. В подготовке документоведов важная роль принадлежит использованию новейших информационных технологий, которые разрешают создать компьютерную методологию обучения.

Ключевые слова: документ, документоведение, документовед, высшее образование, профессиональная подготовка, учебно-воспитательный процесс, учебный комплект, информационная деятельность, информационное общество.

ANNOTATION

Haysynyuk Natalya A. Pedagogical principles for documentary science specialists training under informational processes in the society. – The manuscript.

Thesis on competing a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences, speciality 07.00.08 – Book Science, Library Science, Bibliography Studies. – Kyiv National University of Culture and Arts. – Kyiv, 2003.

In the thesis the role of documentary science as a field of scientific knowledge and academic discipline has been examined in details, theoretical and methodological approaches onto the problem of documentary specialists training under information process in the society have been analyzed, the content and structure of teaching and educational process for documentary science and information activities staff training have been defined concretely; the system of terms and notions in connection with "documentary science" has been outlined and specified; optimal upbringing methods and techniques for documentary specialists to be have been analyzed.

In the thesis the classifying model for training complex has been worked out, taking into consideration general typology of the documents, which are necessary in highly qualified specialists in documentary science training.

Key words: document, documentary science, documentary specialist, higher education, professional training, teaching and educational process, information activity, information society, training complex.